

Niet dat Sassen zich daaraan hield. Hij huldigde de opvatting dat godsdienst en wijsbegeerte van elkaar gescheiden dienden te worden. Dat was een opvatting die de kerkelijke autoriteiten in het geheel niet beviel, al hield het Nederlandse episcopaat hem meer dan eens de hand boven het hoofd. Rogier heeft dit eens het spanningsveld genoemd tussen de begrippen kerkelijke universiteit en katholieke universiteit: het heeft even geduurd voor de kerk deze scheiding kon aanvaarden. Ssassens benoeming in 1946 als hoogleraar in Leiden (tegen de voordracht in doorgedrukt door minister Van der Leeuw) past in die zin ook in het patroon van zijn leven. In Leiden kon hij de genoemde scheiding van godsdienst en filosofie veel beter in de praktijk brengen.

Sassen is niet alleen als academisch filosoof werkzaam geweest, al was hij wel het type van de geleerde. Direct al na zijn studie heeft hij in talloze periodieken, vooral ook in *De Maasbode*, voor een breed publiek geschreven over de geschiedenis van het denken. Daarnaast bestond er echter nog een andere Sassen: bestuurder en lid van vele commissies met betrekking tot de regeling van het hoger onderwijs. Hij was ook voorzitter van de Onderwijsraad en stak daarbij zijn mening niet onder stoelen of banken, ook niet toen hij bijvoorbeeld constateerde dat de prestaties van een groot aantal katholieke kweekscholen onder het gemiddelde bleven. Zelfs is Sassen direct na de Tweede Wereldoorlog tot zijn benoeming in Leiden directeur-generaal onderwijs geweest op het ministerie.

Kortom, over Sassen zou een fraaie biografie te schrijven zijn als navolger van Thomas van Aquino, als de gelovige katholiek die niettemin de grenzen van het kerkelijk gezag aftastte en als constante factor in een groot aantal ministeriële commissies. Helaas heeft Sassen het niet getroffen met het boek van Struyker Boudier. Het boek heeft als ondertitel *Hoofdstukken over leven en werken van Ferdinand Sassen* en het lijkt erop alsof de auteur zich daarmee al bij voorbaat indekt. Struyker Boudier, hoogleraar op een naar Sassen genoemde leerstoel in Nijmegen, is geen begenadigd biograaf. In de eerste plaats is hij veel te dicht bij Ssassens persoonlijke herinneringen gebleven. Vooral de onbenulligheid daarvan heeft hem parten gespeeld. Heeft het zin al die lunches en diners met ambassadeurs, presidenten en leden van het koninklijk huis zonder enig commentaar van Ssassens zijde te memoreren (58, 64, 65, 66, 76, etc.)? Als de herinneringen niet veel meer geven, dan is het ook niet verstandig daar teveel op te leunen. Het boek komt daarom pas een beetje op dreef wanneer Struyker Boudier het biografische achterwege laat en zich richt op de filosoof Sassen. Maar ook dan, dat is het tweede probleem, wil het niet echt lukken. De auteur denkt de lezer een plezier te doen met het geven van 'bronnen', dat wil zeggen zinsneden uit de recensies van Ssassens boeken, in plaats van een eigen, samenhangende beoordeling van het werk. Dat gebeurt pas, zij het zeer thematisch en verbrokken, vanaf bladzijde 165. In de derde plaats is het boek teveel geschreven voor een katholieke *incrowd*. Er worden in het boek voortdurend personen en situaties genoemd die nauwelijks worden uitgelegd. Wat is het 'derde Rolduc'? Wat was de plaats van het voor Sassen zo belangrijke (neo-)thomisme in de kerk in de eerste helft van deze eeuw? Hoe was precies de relatie tussen kerk en universiteit? Het boek mist duidelijk aan achtergrond. Sassen is ooit verweten, schrijft Struyker Boudier, dat hij te weinig *Ideengeschichte* in zijn handboeken stopte; hetzelfde kan van dit boek gezegd worden. Dat is jammer, temeer daar het in Nederland niet gebruikelijk is aan interessante personen een tweede boek te wijden. Sassen zou het in ieder geval wel waard zijn.

Leen Dorsman

geschiedenis, oudheidkunde en recht, 1897-1997 (Werken uitgegeven door Gelre L; Hilversum: Verloren, 1997, 304 blz., f45,-, ISBN 90 6550 571 7).

Welkom in de wondere wereld die archief heet, zou een alternatieve titel voor deze jubileumbundel kunnen zijn. De provinciaal-historische vereniging Gelre bestond in 1997 honderd jaar, aanleiding voor het uitbrengen van deze bundel. Volgens de redactie lag het om niet nader genoemde redenen voor de hand om niet alleen aandacht te besteden aan het reilen en zeilen van de vereniging, maar ook een beeld te geven van enkele Gelderse historici die binnen Gelre een bijzondere rol hebben gespeeld.

Als honderdjarige vereniging behoort Gelre duidelijk tot de oudere historische verenigingen. Veruit het grootste deel van de honderden historische kringen, oudheidkundige gezelschappen en geschiedkundige verenigingen in ons land, is in de laatste drie decennia ontstaan. Voor de Tweede Wereldoorlog was er slechts een handjevol genootschappen dat zich met de provinciale of lokale geschiedenis bezighield. De moderne verenigingen verschillen van gezelschappen als Gelre in de zin dat ze zich vooral richten op contemporaine geschiedenis, een veel sociaal gedifferentieerder ledenbestand hebben en zich veel meer op lokale dan op provinciale onderwerpen richten. Juist omdat duizenden mensen lid zijn van historische verenigingen is een geschiedenis van het verschijnsel zeer interessant. Door de gebruikte bronnen, vooral jaarverslagen en bestuursnotulen, blijft het openingsartikel over honderd jaar Gelre beperkt tot een weergave van voorzitterstoespraken, een lijst van excursiedoelen en een overzicht van uitgebrachte publicaties. Daardoor krijgt de lezer alleen indirect iets te proeven van de sfeer in zulk een deftig, braaf-burgerlijk gezelschap.

Dat Gelre pas in 1897 werd opgericht, wijten de auteurs aan het ontbreken van een provinciaal historisch bewustzijn—Gelderland had altijd uit verschillende kwartieren bestaan. Dat verklaart niet de afwezigheid van regionale historische verenigingen. En het lijkt ook niet voor de hand te liggen dat het provinciaal gevoel in bijvoorbeeld Utrecht of Limburg veel groter was dan in Gelderland. Nadat in de omringende provincies verenigingen waren ontstaan, kon Gelderland niet achterblijven. De nieuwe vereniging Gelre legde statutair vast dat de doelstelling van de vereniging, de beoefening van de Gelderse geschiedenis, zou geschieden door het publiceren van oorspronkelijke stukken en verhandelingen. Het laatste artikel in deze jubileumbundel gaat daar nader op in: een nauwgezet bibliometrisch onderzoek naar alle jaargangen van de reeks *Bijdragen en mededelingen van Gelre* geeft een overzicht van de onderwerpen die in de diverse jaargangen aan de orde zijn geweest, hoeveel pagina's daaraan zijn besteed, welke periode het meest is onderzocht en welke kwartieren het meest aan bod zijn gekomen.

Het tweede deel van de bundel bestaat uit biografieën van vooral archivariissen. De eerste die met een biografie is geëerd, is de 'Gelderse Victor de Stuers', de gemeentearchivaris van Hattem, Frederic Adolph Hofer, geboren in 1850. Hofer richtte de zustervereniging in Overijssel op en was een van de initiators van de oprichting van Gelre. Hofer, een ex-militair behept met een ongelooflijke werklust, was ook de grondlegger van het wapen- en legermuseum, redde kasteel Doorwerth van de ondergang en heeft voor Hattem grote betekenis gehad. De jongst beschrevene is P. J. W. Beltjes, geboren in 1914 en archiefinspecteur in Gelderland. De biografieën zijn niet naar een duidelijk stramien opgezet, waardoor de geboden informatie zeer ongelijksoortig en soms ook ongelijkwaardig is. Van sommigen wordt een prachtig portret geschetst, anderen komen nauwelijks uit de verf. De lengte varieert van 6 tot 27 pagina's, wat, volgens de redactie, het belang van de persoon voor de vereniging Gelre weerspiegelt. Dat is een doorzichtige smoes: P. J. Meij was 30 jaar lang secretaris van de vereniging en is slechts met een korte levensschets bedacht, terwijl het meer dan twee keer zo lange artikel over J. J. S. Sloet moet besluiten met de observatie, dat Sloet als voorzitter van Gelre nauwelijks een stempel

op de vereniging heeft kunnen drukken. Ieder die verenigingen van nabij kent, weet hoe centraal de rol van een secretaris is, al is het vaak achter de schermen.

Amusant zijn de beschrijvingen van de 'bureau-achtige' toestanden die in het archiefwereldje van Gelderland blijken te heersen. De territoriumafbakening, het jaloerse beschermen van het 'eigen' archief tegen nieuwelingen (vooral tegen vrouwen, zoals uit de carrière van A. J. Maris blijkt, die vooral niet aan de serieuze archieven mocht komen), het gekonkel rond benoemingen, het lijkt een Voskuil waardig. Veel van de beschreven archivariissen zijn ongetrouwd gebleven en hebben hun hele leven ingegraven tussen archiefstukken doorgebracht, die als persoonlijk bezit werden beschouwd. Hun jarenlange noeste arbeid leidde teleurstellend genoeg lang niet altijd tot een bruikbaar resultaat. Bezoekers waren ongewenst. Wat dat betreft lijkt er veel veranderd in de huidige archieven, waar de publieksondersteuning zo'n centrale rol heeft gekregen.

F. Vogelzang

A. Erfteimeijer, A. Looyenga, M. van Roon, *Getooid als een bruid. De nieuwe Sint-Bavokathedraal te Haarlem* (Haarlem: Gottmer, 1997, 302 blz., f55,-, ISBN 90 257 2869 3).

De titel *Getooid als een bruid* verwijst naar de wapenspreuk van de nieuwe Sint-Bavokathedraal in Haarlem, 'Sicut sponsa ornata'. Op haar beurt verwijst deze spreuk naar Openbaringen 21:2, waar Johannes de stad Jeruzalem uit de hemel ziet neerdalen, 'getooid als een bruid'. Volgens de auteurs moet deze tekst de bouwers van de kathedraal voor ogen hebben gestaan bij het ontwerpen en inrichten van de nieuwe Sint-Bavo. De eerste paal voor de nieuwe Sint-Bavo te Haarlem werd in 1895 in de grond geslagen en in 1930 werd de bouw van deze kathedraal, naar een ontwerp van Joseph Cuypers, voltooid. In 1898 was het eerste deel (het koor met straalkapellen) reeds gereedgekomen, zodat in 1998 de kathedraal haar honderdjarig bestaan mocht vieren. Het lag voor de hand ter ere van dit eeuwfeest een boek te doen verschijnen over de ontstaansgeschiedenis, de bouw en de inrichting van de kathedraal. Al vanaf de vroegste jaren bracht de kathedraal de pennen in beweging, pennen van critici, maar vooral ook pennen van toelichters. 'Het is waarschijnlijk eenvoudiger een boek te schrijven over de Sixtijnse kapel dan over de nieuwe Sint-Bavo. Van de waarde van de Sixtijnse kapel is immers iedereen overtuigd, terwijl de nieuwe Sint-Bavo reacties van uiteenlopende aard oproept', verzucht één van de auteurs in de slotbeschouwing (267).

Anders dan bij voorgaande publicaties hebben de auteurs van dit boek gekozen voor een kunsthistorische benadering. Daartoe is uitvoerig bronnenonderzoek gedaan in het archief van de kathedraal zelf, maar ook in het archief van de architect van de kathedraal Joseph Cuypers (berustend in het gemeentearchief van Roermond) en in diverse andere archieven. Bovendien konden verscheidene nog levende betrokkenen worden geraadpleegd. Op basis van het aldus verkregen materiaal, voor een groot deel nieuw en nooit eerder gepubliceerd, kon een veel gedetailleerder beeld van de kathedraal worden gegeven dan in eerdere publicaties. De gidsachtige opzet die deze eerdere publicaties veelal kenmerkte, werd losgelaten. Op deze manier ontstond een beschrijvende monografie over de nieuwe Haarlemse kathedraal, waarin tevens een beeld wordt geschetst van de periode waarin de kathedraal ontstond.

Hoewel gedurende ongeveer vijfendertig jaar gebouwd werd aan de kerk, is nog tot 1989 gewerkt aan de inrichting van de kathedraal, het aanbrenge van de gewenste 'bruidstooi'. Naast Johannes Maas (beeldhouwwerk, altaren), Han Bijvoet (ramen en wandschilderingen) en de familie Brom (edelsmeedwerk) leverden diverse andere kunstenaars bijdragen, onder